

Jedenáctá přednáška: Věk revoluce, věk pokroku

15. května 2003

Minule: Problém renesance: snášlivost vede k lhostejnosti, lhostejnost k sobectví – Osvícenství jako nový začátek – Sociální filosofie, noetika a politika osvícenství – Rozum, přirozenost, pokrok – Dopad osvícenských představ: demokracie a despotismus

Osnova na dnešek: Periodizace novověku: Revoluce – Pokrok – Apokalypsa. – Dokončit osvícenství: rozum, přirozenost, pokrok – Strategie despoty, strategie demokracie – Předpoklady revoluce

i. Úvod: Přechod k novověku

Pod tlakem času se snažím zkracovat: materiál, který jsem v přednášce vypustil, tisknu drobným písmem

Kdy jsem se vrátil ke svým prvním přednáškám, myslel jsem, že jako základ užiji staré osnovy, budu je vylepšovat bohatstvím materiálu, který jsem za deset let nashromáždil

Tehdy: pokus o filosofické uchopení „smyslu dějin“, vycházel z předpokladu, že po 40 letech marxismu-leninismu a vědeckého komunismu naši studující znali faktografii, nebyli zvyklí vykládat její smysl. Můj úkol byl *nastínit celkový smysl*

Smysl – pozor! – neznamená účel nebo plán, nýbrž prostě *srozumitelnost*, jak se to rýmuje záměrem přednášek byla *ekologie* dějin myšlení: ekologie tu znamená *vědu o souvislostech*: jak se dějiny myšlení rýmují, jak jsou srozumitelné.

Smysl jako zásada srozumitelnosti

Nevylučuji, leč nepředpokládám osvícenskou tezi, že Dějiny, Příroda nebo Bůh stanovili určitý plán, podle kterého nyní vedou vývoj, takže můžeme vyčíst boží úmysl a hodnotit své konání jako v souladu či v rozporu s plánem dějin

(**příklad**, TGM a jeho osvícenské přesvědčení, že

--Prozřetelnost má v úmyslu růst člověka k plnému lidství, tudíž také růst společnosti k takové, která to umožňuje

--takže je možné očekávat od (humanitní) vědy (např. od dějepisu), že rozpozná a určí správné a špatné)

to ani nepopírám, ale ani nepředpokládám)

Vycházím jen ze skutečnosti *možnosti výkladu* (Deutung):

příběh našeho žití není chaotický, je možné jej vyprávět jako souvislý příběh

(a ovšem je pluralita možností, nepředpokládám žádnou privilegovanou či „správnou“, avšak jako u všech hypotéz, některé jsou jednodušší a elegantnější, lépe berou v potaz všechna data: těm dávám přednost)

O to jsem se pokoušel: **nastínit možný souvislý výklad evropského myšlenkového vývoje**

a k tomu jsem se vrátil v tomto semestru:

prvních několik přednášek více méně sledovalo knihu *Člověk, dobro a zlo*, i když doufám, že v podstatně vylepšené formě

Jenže to vydrželo jen v antice a středověku – už reformaci dnes vidím jinak:

To neznamená, že co jsem přednášel, nebyla pravda, teď to pravda je

jen že s hromaděním materiálu vyžaduje obměnu hypotézy

hypotéza nikdy není „pravdivá“, jen více či méně adekvátní

usilují o adekvátní hypotézu o rostoucím materiálu

např. seznámil jsem se s původní českou reformací, před tím jsem znal především odvozenou reformaci v anglo. zemích

V mnohém jinak jsem pojal renesanci, pochopil její význam jako vzpoury proti dogmatismu a rozměr tolerance
Podobně osvícenství: čtel jsem nový materiál, potřeboval širší hypotézu

Nejde o to, že by „pravda“ nahradila „omyl“ – jen o to, že pravda pracuje, je novým hledáním stále nových hypotéz

Základní změna pohledu mezi r. 1990 a r. 2003

před dvanácti lety bylo možné vidět 20-21. století prismaem ekologického ohrožení naivně předpokládat, že koncem studené války končí vojenské ohrožení, koncem studenovéčného zbrojení skončí i ohrožení bídou a polarizací, jen vyřešit ekologický problém

Dnes situace složitější, nevystačím jen s výkladem Kanta, Hegela a Husserla. Potřebuji vzít v potaz myšlenky „humanistů“ či „filosofů“ v renesančním a osvícenském smyslu: tedy ony *pavlačové samozřejmosti*, které tvárnily dvacáté století

Když jsem připravoval přednášky „Člověk, dobro a zlo“, užil jsem jako mezníky *věk titánů*, *věk titanismu*, *věk Titaniku* – nebyla to nepravda, ale dnes tato hypotéza nepostačuje

Dnes odlišná periodizace:

Věk revoluce – Věk „pokroku“ – Věk apokalypsy

zhruba 1774 – 1848 jako věk revoluce, věk naděje, že násilné svržení stávajícího řádu stačí, aby propuklo blaho, tedy stačí k podstatné změně lidského údělu na Zemi
1848 – 1945 jako věk pokroku, věk naděje, že soustavná, cílevědomá práce může podstatně změnit lidský úděl (Masaryk: práce drobná): změna technologie vytvoří svět šťastnější; a
1945 - dodnes jako věk apokalypsy, tj. věk schopný zničit sám sebe: základem je uvědomění, že právě úspěch strategie „pokroku“ (vzestup spotřeby) a neúspěch revoluční strategie ve třetím světě ohrožuje dlouhodobé soužití člověka s člověkem a s mimolidským světem

Apokalypsa: naše řešení (pokrok) je samo o sobě kořen problému – čili *medicína sama zabíjí*

[POZOR: to jsou metafory, ne výlučná data, nepopisují události, jen myšlenku, která podbarvovala určitou dobu.]

O tom potřebujeme hovořit: o myšlence revoluce, myšlence pokroku – a výhledu apokalypsy

* * *

ii., Dokončit z minula: Osvícenství, semeniště modernity

Hovořili jsme o dopadu osvícenství na pavlačové samozřejmosti:

individualizace společnosti:

již ne společenství (rod, kmen, víra, jazyk) základní, nýbrž izolovaný jedinec jako primární zkušenost, společenství jako konstrukt „společenské smlouvy“

subjektivizace vědomí:

vědomí ne jako intencionální (vztažení ke skutečnosti), nýbrž jako vnitrosubjektivní, trpné „vnitřní“ zaznamenávání dopadů „zvenčí“

objektivizace skutečnosti:

skutečnost jako mimosubjektivní, „vnější“, jen příčinně a matematicky určená – smysl a hodnota se stávají čistě subjektivní částí subjektivizovaného vědomí

Teď

ii.a, Klíčové pojmy osvícenského filosofování

(i). **Rozum** jako přirozená složka lidského bytí, je činný ve všech lidských bytostech (rozum = schopnost reflexe, odstup, zvážení, rozhodnutí, hodnocení následků)
u Evropanů je tento **přirozený rozum** ochromený kulturním a civilizačním osvětím
Rozum, objektivní, matematizující, je zdravou složkou lidství
avšak podle osvícenců Evropa je ne-rozumná, zmatená –
a zvláště církev mate přirozený rozum pověrou, klade slepou nereflektovanou víru nad rozum

Naštěstí, opět podle osvícenců, lidská mysl je *tabula rasa* (Locke),
a tak jak ji je možné zakalit pověrou, je možné ji obnovit patřičnou výchovou
Proto důraz na výchovu, už u Komenského

VSUVKA: POZOR: dvojí pojetí rozumu

U Komenského, v německém osvícenství, u Masaryka:
rozum jako srozumitelnost, to, jak něco dává smyslu, a tento smysl může být hodnotový, citový, ne jen matematický
proto protiklad není rozum/cítění
nýbrž porozumění (citové i matematické)
oproti zmatení, (chaosu)

U Descarta, Angličanů, rozum jako matematizovatelnost, vypočítatelnost kvantifikovatelnost
jen to, co je vyčíslitelné, je rozumné
proto protiklad je matematický („objektivní“) rozum
oproti citění, hodnotě: to všechno se hází do stejného pytle označeného iracionálně

Např. vzdám se zisku pro lásku ke kraji:
pokud rozum=srozumitelnost, je to zcela racionální volba
pokud rozum=vyčíslitelné, racionální je jen maximalizace zisku

V osvícenství převládá matematické pojetí rozumu
proto iracionalita se jeví jako jediná alternativa k matematické objektivizaci života (např. u Kierkegaardova)

Romantismus hledá, vidí záchranu hodnoty jen v iracionalitě
toho využijí iracionalisté, především nacisté

Konec vsuvky: dále racionalita = matematizovatelnost

(ii.) Druhý zásadní pojem, **přirozenost** (čili „příroda“, **natura**, což může znamenat povaha, přirozenost, podstata)

v osvícenském pojetí znamená *správnost světa*, jeho objektivní pravdu

Rozum, pokud funguje nezmateně, působí podle **přirozenosti**
[Odtud „zdravý selský rozum“ – nevzdělaný sedlák, žijící mimo město, je údajně nezkažený civilizací, proto jeho rozum působí přirozeně, pravdivě]

avšak náboženství, civilizace, městský život jej zkreslují -
Proto je třeba očistit rozum, aby odpovídal **přírodě/přirozenosti**
přirozenost je pro osvícence jediná norma

Přirozenost je v osvícenském pojetí ona zásadní kaloagathia!

dobro a krása řeckých představ!
 Proto *Příroda jako „matka příroda“* – ano, příroda/přirozenost vede vše k nejlepšímu, pokud to člověk nepokazí (nic nedělá nadarmo, ví, jak to všechno zařídit)

(To přebere romantismus, později také ranné zelené hnutí: romantismus mění jen způsob dostupu - „cítění“ nahrazuje rozum jako cestas k „přirozenosti“, k podstatě)

Přirozenost jako norma skutečnosti, která může být

skutečnost nadpřirozená = vymysly a pověry, neexistuje
skutečnost nepřirozená = artefakta: všechno umělé, tradice, návyky
 nepřirozené je zlo, je třeba je odstranit
skutečnost přirozená, dobrá, „nezkažená“ příroda
 (Osvícenci mají stejný problém s nepřirozeným jako křesťané se zlem: odkud pochází v dobré přírodě?
 Rousseau je přičítá soukromému vlastnictví (Původ nerovnosti, 1754))

Pokud příroda je dobro, pak jediná možná etika je mírný hedonistický instrumentalismus
 To se projeví v utilitarismu: jediný „přirozený“ cíl života je slast, jediným přirozeným zlem je strast (pleasure and pain), na nichž Bentham, James Mill, John Stuart Mill založí etiku utilitarismu, proti vši dogmatické etice racionalismu

Pryč s povinností, s morálním zákonem, se vším: jde přece jen o to, aby lidé byli šťastní!

(Oproti racionalismu: „unseren verdammten Pflicht zu tun!“

Příklad poprav za smilstvo)

Osvícenci jsou střídmí, v případě Josefa II přímo puritanističtí

snáží se žít „přirozeně“ – mírně, šťastně

(primitivisté: věřili, že přirozený stav skutečně existoval či existuje)

(iii), Třetí základní pojem, **pokrok** – ještě nemá podporu přírodovědecké teorie (to až Darwin) přesto dramaticky nové pojetí:

helenistické je cyklické, křesťané očekávají 2. příchod,

nové je **postupné zlepšování, které je kumulativní**

První zmínka, Anne-Robert Jacques Turgot v 1750, „Discours sur les progrès successifs de l'esprit humaine“

Nejde ještě o vývoj ve smyslu vývojových teorií, jen o přesvědčení, že *pod vlivem rozumu a výchovy*, která očisťuje od pověry, *rozum vede k dokonalosti*:

růst člověka k plnému lidství, růst vzdělanosti vede k ideální společnosti

(proto šok z výskytu nacismu právě v nejvzdělanější zemi světa!)

(dnes zas primitivní násilnictví v nejvyspělejší zemi)

Nepřekvapuje nás Mobutu, překvapuje nás George W. Bush!

Odtud strategie pro třetí svět: zvýšit spotřební úroveň a dostupnost a délku vzdělání: převýchova k „civilizaci“!

V údobí napoleonských válek

osvícenství přechází v romantismus

Přechod není nepřirozený:

osvícenství od počátku zdůrazňovalo přirozenou dobrotu zkraslenou umem

Když věda selhává, nevzdává se osvícenství víry v dobrotu přirozenosti, jen k té přirozenosti hledat nový přístup

Nestačí *Verstand*, porozumění, které může zahrnovat příčinné vysvětlení

Je třeba *Vernunft*, nyní vnímaný (od Fichteho dále) jako ponor do hlubin

Romantismus se staví proti mechanismu, drží se renesančního pojetí smysluplného a hodnotového světa (Lessing, Herder, Schiller, Goethe). Klíčem je zas rozum a příroda, jen chápáné jinak, s intuitivním prvkem.

Zdůraznit: romantismus = představa, že vcítění poskytuje přístup k poznání hlubinné skutečnosti – s dodatkem, že právě hlubinná skutečnost je pravá skutečnost, která vysvětluje všechno vyšší (Freud, Heidegger)

Porovnej představu logického pozitivismu (Rudolf Carnap), že pravá skutečnost je teoretický konstrukt o skutečnosti a představu masarykovského realismu, že pravá skutečnost je střední úroveň prožívání (jak ji chápe také Husserl)

iii. Základní osvícenský model a jeho obměny

Základní model: člověk je schopný růstu k dokonalosti zlepšuje svět pro všechno lidstvo odstraněním pověry a podřízením rozumu – nad nikým nelámeme hůl

[Osvícenci si nejsou vědomi svých stoických kořenů, ale jsou tu zjevné. Víra ve schopnost rozumu překonat temno, odstranit bídu konformitou s rozumem, který je zároveň přirozeností světa]

toto je schéma josefinistické, ale také základní osnova Masarykova myšlení novodobá česká totožnost, jak ji formuje Masaryk, je osvícenská

Věřil v rozum, pokrok, přírodu (český pozitivismus)

(Rozdíl mezi Masarykem a pozitivisty: Masarykovo pojetí rozumu chápe rozum jako porozumění, včetně hodnotového porozumění, jinak je jeho pojetí osvícenské, včetně jeho zbožnosti: je to náboženství v mezích rozumu.)

Obměny v tomto modelu

-- nedaří se pokus vymýtit náboženství jako pověru, je třeba je začlenit, proto pokusy o náboženství v mezích rozumu (Kant, Masaryk)
Deismus: Na počátku Bůh stvořil, leč dále nezasahuje
Voltaire: Kdyby Boha nebylo, museli bychom ho vymyslet (Palacký parafrázuje Voltaira)

--historický pesimismus: zas Voltaire, zkažený věk. Znovu se vynořuje cyklické pojetí dějin, které s lineárním spojí až Hegel (a Marx) v pojetí historické dialektiky

--Rozdíl mezi anglickým a francouzským osvícenstvím v epistemologii: co je optimální poznání? přímý náhled nebo souvislost mnoha pohledů (circumstantial evidence)? mezi francouzským (přímý náhled) a anglosaským (circumstantial evidence) pojetím –

příkladem soudní postupy: usilujeme o doznání nebo síť průkazů
německé pojetí zdůrazňuje právnost

Ve středomořské Evropě je osvícenství čistě vladařskou záležitostí, vydrží jen krátce
Na místo osvícenství nastoupí tuhý konservatismus: pravověrnost, dynastie

iv. Osvícenské sociální strategie

--neřešená otázka: působí rozum ze shora nebo ze zdola? Od osvíceného despoty dolu k nemytému „lidu“ („the unwashed mob“), a nebo od přirozeného prostého člověka až nahoru k sebezvané navoněné „elitě“? (Demokracie vzniká z druhé naděje: viz vztah babičky a kněžny u Boženy Němcové!)

zastánci despotismu, zvláště po Francouzské revoluci: hrůza z davu, proto všechna autorita ze shora dolů:

klíčem je osvícený despota, podpořený osvíceným předvojem, který „přinutí ke svobodě“ (Rousseau)

zastánci demokracie: *common man*, prostý člověk, pokud jeho přirozenost není zkreslená civilizačními vlivy

Tato otázka se provalí vši silou ve věku revolucí ve sporu autoritářství a anarchismu

Osvícenci posílili demokracii především pojetím práv a svobod, základního lidství avšak sami nebyli nepříteli státu – Tom Paine v *Common sense* podporuje podpůrný stát (welfare state)

Sociální strategie osvícenského optimismu proto vycházejí ze dvou protichůdných předpokladů:

(i) anarchická strategie

člověk je „přirozeně dobrý“, pokud ho nezkreslí vnější zásahy, např. výchova z toho vyplývá strategie odstraňování nepřirozených vlivů, ponechání přirozenému působení: pokud odstraníme nepřirozené, můžeme spolehnout na zásadní dobrotu, tak jako Lenin ve *Státu a revoluci*.

totéž Adam Smith s jeho neviditelnou rukou:

přirozené sobectví povede každého k jednání, které bude prospěšné i kolektivu

(Smith hovoří jen o prodeji výrobků na trhu, tedy na souhře souběžných zájmů, ne o řešení zájmů protichůdných)

proto odstraňte všechno nepřirozené, nestarejte se o společné dobro, to se postará samo o sebe

[Skutečnost 19. stol. byla jiná: neomezené soupeření vytvořilo polarizaci, v Anglii už 12 let po zrušení obilních zákonů (1832) i měšťané volají po nových ochranných zákonech (hornický zákon z r. 1844)]

(ii) absolutistická strategie

člověk je přirozeně zkažený: potřebuje nejen čteníka, ale zákonodárce, vykonavatele a čteníka

Strategie všeho imperialismu: dobrý stát rozhodne, co je dobré (liberální demokracie s tržním hospodářstvím), rozhodne, které státy plní toto kritérium (Irak ne) a zasáhne tam, kde považuje změnu vlády za potřebnou, setrvá tak dlouho, až bude země „připravená na nezávislost“ (rozuměj, sama zvolí, koho dobrý stát doporučuje).

Klasický příklad: Sovětská okupace ČSSR, americká okupace Iráku, Ale již britská říše, také Rakousko ve vnitřních relacích od Bílé hory stát dohlíží na člověka, rozhoduje, kdy vyhovuje, zasahuje, kde nevyhovuje

Ani jedna strategie nepostačuje: poskytuje osvícenství možnosti jiné strategie?

Prvky jiné strategie, které ponesou své ovoce ve věku revoluce a pokroku

Nové pojetí práce

Evropa ve středověku převzala aristokratické pojetí práce, ještě renesanční badatel nechodí do terénu, zato Galileo už ano: ptá se kanonýrů
Osvícenství vrací Evropě pojetí práce svobodného člověka
Práce šlechtí, naplňuje život

Z toho nové pojetí vědy

věda přestává být teoretickým vědátorstvím, stává se kutilstvím

Z toho nové pojetí elity

už ne jako dědičná elita, nýbrž jako meritokracie:
vědci a umělci

dnes návrat k dědičné elitě: bohatí, kteří začínali jako loupežní baroni, jejich děti budou novou aristokracií

Potřeba obnovit meritokracii

Z toho vzniká demokracie jako alternativa anarchii i absolutismu

Odvrácené strany osvícenství

--Vědění jako moc: osvícenství vytváří postoj člověka-vládce nad světem boj s přírodou, představa přírody jako uživatelské zásobárny bezohlednost vůči přírodě: příroda není subjekt

--Nahrazuje věčnost budoucností

Věčnost není prodloužení času, to je jen nekonečný čas

Věčnost je nečasový rozměr, který protíná čas v každém okamžiku

Životní naplnění ve věčnosti neznámá „až po smrti“, nýbrž v momentech mimo čas:
krása, dobro, láska patří věčnosti

Životní naplnění v budoucnosti znamená konzum:

ten osvícenci nepropagovali, ale k tomu vedli svým kultem přirozenosti a svým hedonismem

(Všimněte si: kult přirozenosti mezi zelenými!)

Jak dochází ke změně:

Středověk: věčnost jako prodloužení času v mimosvětských prostorách

Baroko: víra se týká posmrtného života – v tomto životě je příliš nebezpečná, jak prokázali husité

Osvícenství: po smrti, to je moc dlouho: chceme spasení v čase, a ne-li spasení, pak štěstí

Hedonismus: štěstí je otázka konzumu

-- Dalo nám mechanické pojetí přírody

To ovšem znamená, že hodnota vstupuje do světa teprve člověkem

Ne organismus, nýbrž mechanismus se stává vzorem pro zacházení se světem

--Dalo nám pojetí nutnosti jako ospravedlnění neospravedlnitelného

Jaký výklad osvícenství?

Ve škole jsme poznávali osvícenství z perspektivy věku pokroku: středověk jako věk temna, překrýval rozum pověrou, lidskou svobodu podroboval feudální nadvládě, člověka připravoval o lidskou důstojnost. Renesance představovala věk svobody a rozvoje, Bílá hora násilné znovunastolení středověku s vymýváním mozků, návratem k pověrčivosti, postupnou ztrátou národního vědomí a sebevědomí.

Osvícenství – Josef II, josefinismus – představovalo obnovu rozumu nad pověrou (Josef II věřící katolík!), obnovu lidské důstojnosti. Obrození pokračovalo v díle josefinismu obnovením národního sebevědomí, 28. říjen odčinil Bílou horu. Masaryk ztělesněním josefinismu a obrození, demokracie vyvrcholení národních tužeb

Jenže leta komunismu zpochybňují nekritické vlastenectví I. republiky (viz Tmavomodrý svět).

Nezávislost nebyla schopná zajistit svobodu, komunisté se dovolávali osvícenských ideálů. Dnes Masaryk jako myslitel není v módě, vystupuje jiný výklad dějin

Barokní výklad: člověk je bytost chybující, jeho rozum omezený, je mu třeba víry a tradice, ve které se vyjevuje Boží vůle. Reformace byla prohřešením vůči boží vůli; kterou zastupuje tradice církve a trůnu. Bílá hora nás zachránila od bludů, osvícenství znovu narušilo spásnou tradici. 28. říjen byl hříchem nejhroším: zničili jsme jak trůn tak církev, Mnichov a německá okupace byl Boží trest

za troufalost nezávislosti. Komunisté ukázali, kam vede osvícenství. Proto dnes se potřebujeme kát a vrátit se k tradici (konservatismus) a nebo se řídit přirozeným pudem (neoliberalismus.)
(nejde o návrat k baroku, ten je iluzorní jako obnova vesnice zrušením josefínských reforem)

Jenže jak je hodnotili jeho přímí nástupci, lidé věku revoluce?

* * *

v. Revoluce jako evropský vynález

Ve všech dějinách lidstva vzpoury, rebelie, selské bouře, různé spontánní reakce na poslední stéblo, poslední kapku, kterou míra přetekla nebo uchvácení moci jinou klikou

„Ještě si já pohár vína zaplatím... a pak půjdem na pána, co s námi zle nakládá“

Vzpoura je reakce na křivdu, puč je přesun moci, revolta dočasná neposlušnot

Revoluce je něco jiného: velká naděje na zásadní obrodu společnosti:
po revoluci všechno bude jinak
představa, že svržením vrchnosti propukne nový věk:

Revoluce je násilný počín, který se zároveň považuje za orientovaný do budoucna:
budování nového světa – až přijde revoluce, vstoupíme do království Božího (či pozemského protějšku téhož)
(útěcha: až přijde revoluce, jako světský protějšek až přijde boží království)

To je víra po výtce evropská: představa, že dramatický výbuch přetvoří lidský úděl
myslitelná jen v rámci evropského přesvědčení, že je možné změnit lidský úděl

To pro většinu lidstva nemyslitelné (nebo hybris)

Utrpení je součástí lidského bytí: takový je život, tak to bozi ustavili

Evropa – z hebrejsko-křesťanského dědictví – je přesvědčena, že utrpení není součástí Božího stvoření, nýbrž něco, co se lidstvu stalo v dějinách a může se odestát
Stvoření je myslitelné i bez utrpení

(většina náboženství: dokud je bytí, je utrpení, může skončit jen, když skončí individuální existence, stvoření se rozplynou v nirváně)

Jak: Božím zásahem, revolučním výbuchem, systematickou prací (odtud „pokrok“)

Revoluční dědictví Evropy

Ve většině evropských dějin převládá konservativní myšlení, zvlášť moc konservuje
Přesto revoluční myšlenka typizuje Evropu – (Evropa ve smyslu oblast evropského dědictví) – revoluce je její zvláštnost

Po celém světě, sociální myšlení se soustředí na zakonservování:

změna se jeví jako změna k horšímu, sociální úsilí je jak zabránit změně.

ke změně dochází, ale celý svět se jí brání

Evropská zvláštnost: přijímá změnu, chápe ji jako pozitivní

Všude jinde je revoluce něco, k čemu dochází

V novodobé Evropě je revoluce program

Ideály francouzské revoluce

První revoluce, 1789, vytváří Prohlášení práv člověka a občana, kodex liberální demokracie, základ novodobé Evropy – svoboda, rovnost, bratrství (vytváří konstituční monarchii)

Druhá revoluce, rok II (1793) vytváří Jakobínskou republiku: koalice Jakobínů a Sansculotů, pod vedením rousseauovských fanatiků (Robbespierre, Saint-Just) zavádějí diktaturu proletariátu

IDEÁLY REVOLUCE

Svoboda: jednoznačně: nemusí poníženež žádat o právo na život
 život je právo, ne výsada, kterou pán uděluje
 Člověk nepodléhá žádnému „odvěkému řádu“, (který je údajně zároveň přírodní a tradiční)
 Nemožnost života bez řádu, ale řád vyžaduje souhlas, opodílení, spolupráci, není něčím, co vrchnost nařizuje

Život je právo, ne drzost

Rovnost: Popření feudalismu, žádná modrá krev, žádná „elita“
 rovnost občanská, stejně jako lidská
 Nemožnost života bez autority, ale ta čistě funkční
 rovnost mimo službu
 Všichni máme **právo na stejnou důstojnost**, sebeúctu

Bratrství: Masaryk vidí lásku k bližnímu, dobrou vůli, solidaritu vzájemné pomoci
 Nemožnost života bez svéprávnosti:
 avšak jde o zájem o druhého, ne jen soudně vymáhaný
sociální solidarita zásadní rys evropanství
 na rozdíl od mimoevropského světa, kde každý za sebe

Evropa znamená život je právo, všichni si jsme rovni, vzájemně si dlužíme pomoc
 Sobectví, nadřazenost, omezení popírají základní ideu Evropy
 (Těž Ameriky až do nástupu R. Reagana!)
 (Ano, Evropa je i aristokratická, ale to sdílí s celým světem)

To je myšlenka Evropy: ne svatá říše, nýbrž troufalý demokratický ideál
soužití svobodných občanů, v rovnoprávnosti a dobré vůli

Ironie je v tom, že Jakubínská republika byla popřením liberálních ideálů revoluce, avšak jen její diktatura mohla zachránit revoluci před návratem tuhé reakce a tak jen Jakubínská republika zachovala ideály první revoluce pro budoucnost Evropy

* * *

Věk revoluce, 1419, 1640, 1774-1919

Základní četba: Crane Brinton, *The Anatomy of Revolution* a Eric Hobsbawm, *The Age of Revolution*

Podle Brintona, revoluce je druh konání, který se projevuje v Čechách, v Anglii, v Americe, ve Francii, v carském Rusku, všude má obdobný průběh
 Podle Hobsbawma je jen jedna revoluce, transformace středověku na novověk v 19. století, která ve Francii proběhla jako politická, v Anglii jako průmyslová revoluce

Věk revoluce začíná v předznamenání husitskou revolucí v patnáctém století

viz Šmahel, *Husitská revoluce, zvl. třetí díl*

ne reformace, což je celkové hnutí, nýbrž výrazně husitská revoluce
 Hus káže očistu, je upálen, věrni se hlásí k jeho odkazu, páni je hubí, po čtyřech letech svévole vypukne odpor, revoluce:
 odmítnutí „starého podlého světa“, které symbolizuje odchod husitů na Tábor a očekávání druhého příchodu:
 klasická revoluční víra: stačí různé odmítnutí všechno bude dobré

Tomáš ze Štítného, Petr Chelčický nevytvářejí program:
 očekávají brzký konec tohoto věku, příchod Mesiáše

Proto žádný program, jen stáhnout se ze světa,
z počátku ani ne odpor proti vrchnosti
Vrchnost je v novém světě zbytečná, není jí třeba
stačí žít podle Evangelia a všechno se postará o sebe
následné násilí ne program, nýbrž obrana a frustrace, že nový věk nenastává

V tom je vzorec všech revolucí, až po poslední, ruskou revoluci
mají společnou naději, že dobro není nutné budovat
když odstraníme zlo, dobro propukne samo od sebe, s minimální pomocí

Myšlenkové předpoklady revoluce:
odmítnutí samozřejmosti nadvlády a utrpení
idea svobodného soužití v lásce a dobré vůli
naděje, že dobro se stane od sebe, když vymýtíme zlo

To se opakuje v následných revolucích:

anglická revoluce vyzkouší celou škálu možností – Levellers, Diggers (návrat k vesnickému komunismu), a celou řadu problémů

Četba,, *The Greatness of Oliver Cromwell*

americká revoluce se domáhá práv, které zaručuje nezpochybněný řád
Our rights as Englishmen

francouzská revoluce vytváří nové pojetí lidstva a společnosti, založené na osvícenském předpokladu lidské zdokonalitelnosti a schopnosti rozumu vést věci lidské, ze kterého vyrůstá celá moderní evropská totožnost

ruská revoluce se pokouší o rozšíření ideálů francouzské revoluce i na „raby země“
jenže vydrží půl roku, pak bolševici uchvátí moc:

uchvácení moci není revoluce, nýbrž puč, který využívá lidovou vzpuru k vlastním účelům, ač revoluce dál probíhá, jen postupně ji dusí vládní totalita

Věk revoluce končí v Berlíně ve 20. století – Ruská revoluce poslední výbuch **revoluční víry, že odstraněním vrchnosti propukne zlatý věk:**
Sovětská era zničila víru v sebeustavování dobra
naděje, že lidský úděl se dá změnit revolucí

Revoluční víra přežívá okrajově ve třetím světě – jak jinak reagovat na bezpráví a utrpení, na ponižování? Jen zatnout zuby a pěsti a v duchu opakovat,
„Jednou přijde revoluce...“

Tam, kde revoluce nepřichází a utrpení trvá (např. v arabském světě), nastupuje fundamentalistická naděje, „Jednou přijde království Boží“

Evropský mezník, základ Evropy, **Velká francouzská revoluce**

Ustavuje novodobou Evropu ne tím, co dokázala, nýbrž ideálem, který vyzdvihla

Nevytvořila demokracii, její slabinou byla slabina všech revolucí:

iluze, že stačí odstranit nadvládu a „lid“ sám, spontánně vytvoří podmínky svobodného soužití
Přesto novodobá Evropa je zemí francouzské revoluce

Svoboda, rovnost, bratrství jsou evropské ideály,

považujeme je za „lidské“ (ač to pochybné)

Každé hnutí, které je popírá, je hluboce protievropské

Pétainova konservativní vláda ve Francii nahrazuje hesly *Travail, famille, patrie*

Mnoho rozdílů, ale společné: *svoboda, rovnost, bratrství*

v. Politické dědictví francouzské re voluce

(probereme v poslední přednášce)